

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนววัฒนธรรมชุมชน : กรณีศึกษา บ้านแม่สาใหม่ ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่” นี้ ผู้ศึกษาได้อาศัยพื้นฐานจากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการศึกษาวิจัย อันได้แก่ แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งได้เลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาชุมชนโดยวิธีการสัมภาษณ์และสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและอย่างไม่มีส่วนร่วม และผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองทั้งหมดตลอดระยะเวลาการศึกษาวิจัย สามารถสรุปผลการศึกษา อภิปรายผลการศึกษา และมีข้อเสนอแนะ ตามประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

6.1.1 บริบทชุมชน

6.1.2 องค์ประกอบหลักของวัฒนธรรมชุมชนที่จะนำมาศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- 1) ระบบการผลิต
- 2) ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน
- 3) ระบบคุณค่า

6.1.3 ปัจจัยที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อวัฒนธรรมชุมชน

- 1) ระบบเศรษฐกิจ กล่าวถึง รูปแบบการผลิตและกระบวนการผลิต
- 2) ระบบการปกครอง กล่าวถึง รูปแบบการปกครองและ กระบวนการบริหารและการวางแผน
- 3) เทคโนโลยีและการถ่ายทอดเทคโนโลยี กล่าวถึง เทคโนโลยีในการผลิต และการสื่อสารและการคมนาคม

6.2 อภิปรายผลการศึกษา

6.3 ข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการศึกษา

6.1.1 บริบทชุมชน

“ม้ง” เป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยตามบริเวณพื้นที่ภูเขาสูงในภาคเหนือ มีเชื้อสายตระกูล จีน-ทิเบต (Sino-tibetan stock) ไม่มีภาษาที่แน่นอน ส่วนใหญ่จะยืมภาษาของชาติอื่นมาใช้พูดกัน การสื่อสารในสมัยก่อน ใช้เครื่องหมายกริคนบนต้นไม้เล็ก ๆ แทนหนังสือ ลักษณะหนึ่งที่พบเห็นกันโดยทั่วไป คือ พวกม้งเป็นพวกที่ไวต่อความรู้สึก อายกรู้อายเห็น แต่ค่อนข้างขี้อาย ชาวม้งมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ ลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจดั้งเดิมของเผ่ามักจะปลูกฝิ่นเป็นหลัก ในปัจจุบันได้เลิกปลูกฝิ่นและหันไปปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ แทน ความจำเป็นที่ต้องอาศัยบนภูเขาสูงจึงหมดไป ประกอบกับอัตราการเพิ่มประชากรบนพื้นที่สูงมีมากขึ้น ทั้งจากจำนวนประชากรชาวเขาในประเทศไทย ซึ่งเพิ่มตัวเองตามธรรมชาติ ทั้งจากการอพยพเข้าของชาวเขาจากประเทศเพื่อนบ้าน และจากจำนวนประชากรพื้นราบที่ลุดล้ำขึ้นไปหาที่ทำกินบนเขารวมทั้งแรงบีบคั้นจากความเข้มงวดของหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบในด้านการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร จึงทำให้การเลือกพื้นที่ทำกินและพื้นที่ปลูกสร้างบ้าน โดยเสรีทำได้ยากขึ้นผิดไปจากสมัยก่อน ๆ

บ้านแม่สาใหม่ เป็นหนึ่งในหมู่บ้านเครือข่ายชุมชนม้ง ชุมชนนี้มีสถานภาพการปกครองเป็นหมู่บ้านหลัก มีการควบคุมดูแลของคณะกรรมการหมู่บ้าน นอกจากลักษณะการปกครองแบบทางการที่ได้กล่าวแล้วหมู่บ้านแม่สาใหม่ยังมีรูปแบบการปกครองทางสังคมที่ยังคงใช้ระบบอาวุโสและลำดับชั้นของเครือญาติมาเป็นกลไกในการจัดการกับสมาชิกในชุมชนอยู่ด้วย นอกจากนี้ชาวบ้านทั้งหมดมีความเกี่ยวพันเป็นเครือญาติกัน ที่สำคัญคือกลุ่มของตระกูลแซ่ ผู้อาวุโสที่หมู่บ้านให้ความเคารพจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการตัดสินใจภายในชุมชนเช่นเดียวกับบทบาทของผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน

สถานการณ์การจัดการทรัพยากร เดิมทีชาวบ้านแม่สาใหม่ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย โดยประกอบอาชีพเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ เพื่อยังชีพเป็นหลัก และยังมีการปลูกฝิ่น เพื่อนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่จำเป็นจากภายนอก ประมาณ 50 ปี ที่ผ่านมา บ้านแม่สาใหม่ได้รับการพัฒนาให้เข้าสู่ความทันสมัย โดยให้ตั้งถิ่นฐานถาวร และเลิกการปลูกฝิ่น ทำให้วัฒนธรรมใหม่จากภายนอกเริ่มคืบคลานเข้ามาในหมู่บ้าน มีการติดต่อกับหน่วยงานราชการ คนพื้นราบ พ่อค้าแม่ค้า ชาวบ้านเริ่มส่งลูกหลานเข้าไปเรียนในตัวเมืองมากขึ้น ส่งผลให้ระบบความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ และกฎจารีตประเพณีของชุมชน ถูกลดความสำคัญลงไปเรื่อย ๆ

เมื่อปี พ.ศ. 2523-2524 มีการส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่น ได้แก่ กาแฟ กะหล่ำปลี และไม้ยืนต้น เช่น บัวย ท้อ ลิ้นจี่ ทำให้ชุมชนหันไปปลูกพืชเหล่านี้มากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่ปลูกเพื่อขายพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์พื้นบ้านก็เริ่มสูญหายไป ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและชุมชนในเวลา

ต่อมา กล่าวคือ มีการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกเป็นบริเวณกว้าง มีการใช้สารเคมีทำให้ดินเสื่อมสภาพ และน้ำเริ่มลดน้อยลง ขณะเดียวกันราคาพืชผลตกต่ำ สุขภาพของชาวบ้านเริ่มทรุดโทรมลง

จากการที่พื้นที่ทำกินเริ่มถูกจำกัด เนื่องจากอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย ผู้นำชาวบ้านมีความคิดว่าชุมชนต้องช่วยกันแก้ไขปัญหานี้ โดยเฉพาะเรื่องป่าที่เป็นหัวใจของความยั่งยืนของระบบนิเวศ และวิถีชีวิตของชุมชน จึงได้มีความพยายามในการกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงให้เห็นความสำคัญในการช่วยกันฟื้นฟูป่าต้นน้ำ โดยเริ่มมีการกันพื้นที่ทำกินออกจากพื้นที่ป่าดงเชิง และวางกฎเกณฑ์ในการดูแลรักษาขึ้น อีกทั้งยังได้รื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชนด้วยกระบวนการทางวัฒนธรรม ได้แก่ การคืนบทบาทของผู้อาวุโสให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ของชุมชน ตลอดจนการให้ผู้อาวุโสเข้ามาควบคุมคนของชุมชน และสนับสนุนการรื้อฟื้นพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งพิธีกรรมในระดับครอบครัวและพิธีกรรมในระดับชุมชน

ในขณะเดียวกันชาวบ้านได้คัดเลือก นายสวัสดิ์ ถนอมรุ่งเรือง ขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน และได้จัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านชุดใหม่ในปี พ.ศ. 2538 ซึ่งเป็นผู้นำรุ่นใหม่ที่มีความเข้าใจต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน จึงได้ผสมผสานองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชนเข้ากับองค์ความรู้ใหม่จากภายนอก เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานกับชุมชน ส่งผลให้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนเริ่มกลับคืนมา และปัญหาดังกล่าว ของชุมชนเริ่มคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น

6.1.2 วัฒนธรรมชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาถึง ระบบการผลิต ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน และระบบคุณค่า

1) ระบบการผลิต ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตจากแต่เดิมเป็นระบบการผลิตแบบยังชีพ มาเป็นระบบการผลิตแบบกึ่งยังชีพ คือ ส่วนหนึ่งไว้เพื่อตอบสนองความต้องการการบริโภคในครัวเรือนและอีกส่วนหนึ่งเพื่อขายหรือเพื่อตอบสนองความต้องการจากตลาดภายนอก จากการศึกษายังพบว่าหลังจากที่มีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติออยสุเทพ-ปุย และชุมชนยังเป็นเป้าหมายในการพัฒนาของกรมประมงประจวบคีรีขันธ์ ทำให้เกิดข้อจำกัดด้านพื้นที่ และการส่งเสริมให้ชาวเขาอยู่เป็นหลักแหล่ง ตามลำดับ ส่งผลให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการผลิตเช่น ระบบการผลิตแบบดั้งเดิมเปลี่ยนมาเป็นระบบการผลิตที่มีการผสมผสานจากเทคโนโลยีภายนอก ทั้งนี้ชุมชนยังผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดภายนอกมากขึ้น เป็นการเร่งการผลิตและคุณภาพของผลผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ส่งผลให้เกิดการใช้สารเคมีมากขึ้น ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลงอันเนื่องมาจากความต้องการในการผลิตมากขึ้นแต่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่ ความเชื่อในการระบบการผลิตบางอย่างได้หายไป เช่นการไหว้เจ้าที่เจ้าทางก่อนที่จะมีการถางพื้นที่ทำไร่ หรือการพบเห็นสัตว์บางชนิดเช่น งูใหญ่ เสือ หมู นกฮูก เชื่อว่าเป็นลางบอกเหตุ

ร้ายไม่ควรทำไร่ถางป่าบริเวณนั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ความเชื่อของชุมชน อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่ามิได้หมายถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนลดลงจนอ่อนแอ หากแต่ชุมชนกำลังอยู่ในภาวะที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาให้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อความทันสมัยจากสังคมใหญ่และกำลังอยู่ภายใต้ระบบตลาดและโครงการการพัฒนาต่างๆ ชุมชนมีระบบการผลิตที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันได้แก่ การหยุดทำไร่เลื่อนลอย เพื่อไม่ให้มีการถางป่าเพิ่มขึ้น ซึ่งหลักจากที่มีการกำหนดพื้นที่ของชุมชนแล้ว ส่งผลให้ชุมชนมีการจัดสรรพื้นที่ที่มีอยู่จำกัดในชุมชนเป็นส่วนๆ ทำให้มีเขตพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์เพื่อเป็นแหล่งผลิตทางธรรมชาติที่สำคัญไม่ว่าจะเป็นแหล่งต้นน้ำ ป่าไม้และดินที่อุดมสมบูรณ์ การจำกัดปริมาณการใช้สารเคมีไม่ให้มีปริมาณมากเกินไป การใช้แรงงานคนในชุมชนมากกว่าการใช้เครื่องจักร การรวมตัวกันของชาวบ้านที่มีพื้นที่ทำการผลิตใกล้เคียงกันป้องกันไฟป่า การทำระบบน้ำประปาภูเขามาใช้ในชุมชนทั้งในครัวเรือนและการผลิต เหล่านี้เป็นต้น

2) ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ในอดีต พบว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่มีความนับถือบรรพบุรุษและผู้อาวุโสเป็นอย่างสูง มีความกลมเกลียวและช่วยเหลือกันในกลุ่มเครือญาติ และนอกจากนั้นชุมชนยังให้ความเคารพนับถือ "หมอผี" หรือผู้นำพิธีทางความเชื่อและพิธีกรรม สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านมีการเรียนรู้แบบสืบทอดต่อ ๆ กัน เช่น คนรุ่นใหม่เห็นตัวอย่างจากคนรุ่นก่อน ๆ ในการทำไร่เลื่อนลอย ในปัจจุบัน ส่วนราชการต่าง ๆ เช่นกรมป่าไม้ ประชาสงเคราะห์ ระบบการปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชนต่าง ๆ และคนพื้นราบเริ่มเข้ามามีบทบาทในชุมชน ทำให้ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันในชุมชนแบบเก่า ๆ ถูกลดบทบาทไป เช่น การประกาศให้พื้นที่ชุมชนเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ ทำให้การถางป่าเป็นสิ่งผิดกฎหมาย การเกิดระบบการปกครองแบบผู้ใหญ่บ้านและมีคณะกรรมการหมู่บ้านเข้าดูแลทรัพยากรของชุมชน การจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ของชาวบ้านซึ่งเกิดจากกระแสจากภายนอกทำให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อชนรุ่นต่อ ๆ ไป ที่เห็นได้ชัดก็คือ การนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนมาปรับให้เข้ากับความรู้ใหม่จากภายนอก เช่น การจัดการพื้นที่ใช้สอยในชุมชน โดยแบ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ป่าคงเข็ง พื้นที่ป่าใช้สอยและพื้นที่ทำกินของชุมชน เป็นต้น นอกจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังมีการผสมผสานกับความรู้แบบใหม่จากภายนอกแล้ว

3) ระบบคุณค่า ชุมชนยังคงมีการให้คุณค่าแห่งการเคารพธรรมชาติเช่น ในด้านพิธีกรรม "คงเซ่ง" ชุมชนมีการปรับตัวโดยนำพิธีกรรมดังกล่าวมาประยุกต์กับนอกจากนั้นชุมชนยังสามารถที่จะปรับตัวและมีการต่อสู้กับวัฒนธรรมจากภายนอกที่ชุมชนเล็งเห็นว่าไม่เหมาะสมกับ ชุมชน ดังเช่นการเข้ามาของคริสตศาสนาทำให้ชุมชนชาวเขาหลายแห่งต่างพากันละทิ้งความเชื่อดั้งเดิม แต่บ้านแม่สาใหม่ยังคงคุณค่าในความเชื่อและพิธีกรรมแบบดั้งเดิม ถึงแม้จะมีชาวบ้านบางกลุ่มนับถือศาสนาคริสต์แล้วก็ตาม นอกจากนี้ชุมชนยังมีความเชื่อรวมตัวกันเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ชุมชนได้มีสภาพแวดล้อมที่ดีตลอดไป ดังจะเห็นได้จากการปรับประยุกต์ความเชื่อดั้งเดิม เช่น ป่าคงเซ่ง ที่ถูกกำหนดขึ้นจากการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม กับการจัดการทรัพยากรน้ำและดินเพื่อการใช้ประโยชน์ในชุมชน อันจะต้องมีการจัดการทรัพยากรป่าไม้ควบคู่กันไปอีกด้วย

6.1.3 ปัจจัยที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อวัฒนธรรมชุมชน โดยศึกษาถึงระบบเศรษฐกิจ ระบบการปกครอง และเทคโนโลยี

1) ระบบเศรษฐกิจ ในอดีตชาวบ้านมีรูปแบบการผลิตและกระบวนการผลิตที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน ผลผลิตที่ได้มาเพื่อตอบสนองความต้องการของครัวเรือน ซึ่งส่งผลดีต่อสภาพแวดล้อมอย่างเห็นได้ชัดคือ ไม่มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เนื่องจากมีการปลูกพืชประจำถิ่น แต่ก็มิผลเสียจากการทำไร่เลื่อนลอยและการบุกเบิกป่าเพื่อรองรับการเพิ่มของประชากร ส่วนปัจจุบันเมื่อมีส่วนราชการและหน่วยงานต่างๆ เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเปลี่ยนไป จากการผลิตเพื่อบริโภคเป็นการผลิตจำนวนมาก ๆ เพื่อค้าขาย และเนื่องจากเป็นพืชต่างถิ่น เมื่อมีโรคและแมลงรบกวนมาก ทำให้ต้องใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชมากขึ้น และนอกจากนี้รูปแบบและกระบวนการผลิตแบบใหม่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม ด้านดีได้แก่ การเข้าถึงของหน่วยงานราชการเช่นการประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติคอยสุเทพ-ปุย และการส่งเสริมของกรมประมงและกระทรวงทำให้ชุมชนต้องอยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่สามารถบุกเบิกป่าได้อีก ทำให้สิ่งแวดล้อมโดยรวมดีขึ้น แต่ในทางกลับกัน การเข้าส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจซึ่งจำเป็นต้องใช้สารเคมี หากไม่มีการแนะนำการใช้อย่างถูกต้องแก่ชาวบ้าน อาจส่งผลเสียต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมได้ รูปแบบและกระบวนการผลิตของชาวบ้านแม่สาใหม่ อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนามานอกจากนี้มาจากสถานะเศรษฐกิจภายนอกแล้ว ปัจจัยอื่นๆ ที่มีส่วนร่วมได้แก่ การคมนาคม การเรียนรู้วิทยาการด้านเทคโนโลยี พ่อค้าคนกลางที่ทำการซื้อขายผลผลิตทางการเกษตร และหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องตามลำดับ

2) ระบบการปกครอง บ้านแม่สาใหม่ยังคงมีลักษณะการปกครองแบบดั้งเดิม

คือ ใช้ระบบอาวุโส และลำดับชั้นของเครือญาติมาเป็นกลไกในการจัดการกับสมาชิกในชุมชน เป็นลักษณะการปกครองหมู่บ้านที่มีผู้นำที่เป็นทั้งผู้ปกครองลูกบ้านและเป็นผู้นำทางลัทธิความเชื่อที่สืบทอดอำนาจทางสายเลือด มีบรรพบุรุษเคยเป็นมาก่อน จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านทั้งหมดมีความเกี่ยวพันเป็นเครือญาติกัน แต่ที่สำคัญคือกลุ่มของตระกูลแซ่ ทั้งโดยแต่งงานกันและโดยสายเลือด ซึ่งตำแหน่งผู้นำแบบดั้งเดิมนี้นี้ชื่อเรียกว่า หมอผีหรือผู้นำพิธีทางความเชื่อของชนเผ่า เป็นตำแหน่งที่ทรงศักดิ์และมีความสำคัญเป็นที่เคารพนับถืออย่างสูงของลูกบ้านและชาววังบ้านแม่สาใหม่ที่นับถือลัทธิความเชื่อนี้ และ ผู้อาวุโสที่หมู่บ้านให้ความเคารพมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการปกครองภายในชุมชน แต่หลังจากที่มีการจัดบริหารการเมืองการปกครองประเทศแบบใหม่ ทำให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจ ขึ้นอยู่กับส่วนกลาง เพื่อความมั่นคงของประเทศ ก็เริ่มมีการจัดตั้งภาค จังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้านขึ้น มีความสลับซับซ้อน มีกฎระเบียบต่าง ๆ และมีการให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านมากขึ้น และลดความสำคัญของระบบอาวุโสลงเมื่อติดต่อกับภายนอก แต่ภายในชุมชน พลังของระบบอาวุโสและระบบเครือญาติก็ยังใช้จัดการชุมชนกันภายในได้ระดับหนึ่ง

3) เทคโนโลยีและการถ่ายทอดเทคโนโลยี

กระแสการพัฒนาได้ผลักดันให้ชุมชนบ้านแม่สาใหม่ ให้เข้าสู่ความทันสมัย และพัฒนาทั้งด้านการจัดให้มีการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยอย่างถาวรเป็นหลักแหล่ง เลิกการปลูกพืชเสพติด เสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี และได้มีการติดต่อกับสังคมภายนอกทั้งที่เป็นหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน และองค์กรต่างๆ มากขึ้น จึงทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยภายนอกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชน ได้แก่

การใช้เทคโนโลยีในการผลิต มีการเปลี่ยนแปลงจากในอดีตนั้นใช้การถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือจากบุคคลในชุมชนเดียวกัน ดังนั้นรูปแบบการผลิตและการใช้อุปกรณ์ เครื่องทุ่นแรงในการผลิตในสมัยก่อนจึงเป็นแบบเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ความตระหนักรู้ทางด้าน สิ่งแวดล้อมในทั้งเชิงบวกและเชิงลบของชาวชุมชนจึงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่หลังจากความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการผลิต เครื่องทุ่นแรง สารเคมีต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทเป็นอันมาก เนื่องจากชุมชนอยู่ใกล้เมือง ชาวบ้านได้รับการเผยแพร่การใช้เทคโนโลยีการผลิตมาจากพนักงานขายเคมีภัณฑ์ การรับรู้ข่าวสารประชาสัมพันธ์จากสื่อโฆษณาต่าง ๆ และการแนะนำจากโครงการหลวงฯ ซึ่งการใช้เทคโนโลยีในการผลิตของชาวชุมชนในยุคปัจจุบันจึงค่อนข้างที่จะหลากหลาย ทั้งด้านเครื่องทุ่นแรงและการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช จึงส่งผลกระทบต่อ

เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและชุมชนในเวลาต่อมา กล่าวคือ มีการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกเป็นบริเวณกว้าง มีการใช้สารเคมีทำให้ดินเสื่อมสภาพและน้ำเริ่มลดน้อยลง

การสื่อสาร มีการเปลี่ยนแปลงในอดีต ความเจริญก้าวหน้าทางด้านต่าง ๆ ยังมีน้อย การไปมาหาสู่กันระหว่างชุมชนกับคนพื้นราบ รวมถึงสาธารณูปโภคต่าง ๆ ยังเข้าไม่ถึงชุมชน ชาวบ้านมีอาชีพที่ไม่หลากหลาย มีการใช้พื้นที่ป่าไม้ไปอย่างฟุ่มเฟือยเพียงเพื่อต้องการพื้นที่ทำไร่เลื่อนลอย ต่างจากในปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น จึงทำให้ระบบสาธารณูปโภคเข้าถึงชุมชน ทำให้การติดต่อกับภายนอกชุมชนง่ายยิ่งขึ้น จากสาเหตุดังกล่าวจึงทำให้ชุมชนได้มีการศึกษาภาษาไทย และรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ จากบุคคลภายนอกที่เข้ามาให้ความรู้จากการไปรับจ้างในเมือง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสื่อโทรทัศน์ ผลลัพธ์ที่ได้จากสื่อต่าง ๆ นี้เอง ทำให้ชุมชนได้รับความรู้ความตระหนักในด้านสิ่งแวดล้อม จากกระแสของสื่อต่าง ๆ นี้เอง

การคมนาคม มีการเปลี่ยนแปลงจากในอดีต ชาวบ้านใช้สัตว์พาหนะในการเดินทางไปยังถิ่นอื่นหรืออาจจะต้องเดินเท้าเป็นเวลาคราวละหลายชั่วโมง และเป็นที่ทราบกันคืออยู่ว่าอาชีพของชาวเขาเผ่าม้งในอดีตนั้นคือการปลูกฝิ่น จากการที่การคมนาคมไม่สะดวกนี้เองทำให้การปราบปรามเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก จึงทำให้ชาวบ้านถางป่าเพื่อปลูกฝิ่น จนทำให้สภาพป่าที่เคยหนาที่บกล้างโล่งไปในเวลาอันรวดเร็ว ในปัจจุบันเมื่อมีระบบสาธารณูปโภค โดยเฉพาะถนนเข้าถึงหมู่บ้าน การปราบปรามการปลูกฝิ่นก็ทำได้ไม่ยากนัก จนเมื่อ พ.ศ. 2523-2524 องค์การสหประชาชาติได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ปลูกพืชทดแทนฝิ่น และการที่กรมป่าไม้ได้ประกาศพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาตินั้น ทำให้พื้นที่ทำกินของชาวบ้านมีจำกัด ทำให้ต้องอยู่เป็นหลักแหล่งและจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์คุณภาพดิน น้ำและป่าไม้ เพื่อความยั่งยืนของชุมชนต่อไป

6.2 อภิปรายผลการศึกษา

การวิจัยเรื่องวัฒนธรรมชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของชาวเขาเผ่าม้ง บ้านแม่สาใหม่ อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่ ได้มุ่งทำการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้พลวัตรเกี่ยวกับโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชุมชนด้านระบบการผลิต ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน และระบบคุณค่า

จากผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านแม่สาใหม่ มีวัฒนธรรมของตนเช่นเดียวกับชาวเขาเผ่าม้งทั่วไป ซึ่งวัฒนธรรมของชุมชนมีวิวัฒนาการอยู่ตลอดเวลา ชุมชนมีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ให้คุณค่ากับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2524,205) ที่ได้สรุปสาระ

สำคัญของวัฒนธรรมชุมชนจากวาทะของบาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร กล่าวว่า ชุมชนมีวัฒนธรรมของคนอยู่แล้ว วัฒนธรรมนี้ให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและแก่ชุมชนที่มีความผสมผสานกลมกลืน (Harmony) ดังจะเห็นได้จากการดำเนินชีวิตตามความเชื่อตามศาสนาผี ที่ส่งผลถึงทั้งในด้านการผลิตและในด้านการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ซึ่งจากการที่ชุมชนมีระบบคุณค่าแห่งการเคารพต่อธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาตินี้ เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดและควบคุมระบบการผลิตของชุมชนให้รักษาระบบการผลิตที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ มีการแบ่งเขตการใช้พื้นที่โดยมีพื้นที่ป่าอนุรักษ์อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร พิจารณาความเหมาะสมและขออนุญาตเมื่อต้องการใช้ทรัพยากรจนกระทั่งระบบการผลิตบางอย่างของชุมชน ได้เปลี่ยน ไปอันเนื่องมาจากปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมชุมชน เช่น การพัฒนาของภาครัฐที่ทำให้ชุมชนได้ติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น หรือหลังการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติคอยสุเทพ-ปุยชุมชนมีการตั้งถิ่นฐานแบบถาวร ทำให้พื้นที่ในการผลิตถูกจำกัด ส่งผลให้ความเชื่อบางอย่างสูญหายไป ดังเช่นการขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางเมื่อมีการแผ้วถางที่ใหม่ แต่ชุมชนก็ยังคงรักษาความเชื่อบางอย่าง การสนับสนุนจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงบ้านแม่สาใหม่ ในลักษณะของงานส่งเสริมอาชีพ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้สมาชิกของศูนย์ฯ ที่มีการติดต่อกับศูนย์ได้รับการถ่ายทอดความรู้ใหม่ๆ ในด้านการเกษตรตั้งแต่การผลิต และการกระจายผลผลิต หรือมีการอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในชุมชนทำให้การมีการจ้างแรงงานเหล่านี้เกิดขึ้น สอดคล้องกับ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2535:17-18) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ ในอดีต ระดับชุมชนหมู่บ้านเป็นระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมในอดีต ทั้งในด้านการผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภค และการแจกจ่าย ก็เพื่อใช้อุปโภคบริโภคพอประทังชีวิต และเพียงพอภายในครอบครัวเท่านั้น

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมผสมในลักษณะของเศรษฐกิจแบบเงินสดมากขึ้น กิจกรรมต่างๆ ในทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการถือครองที่ดิน รายได้ หนี้สิน อาชีพต่างๆ และการแลกเปลี่ยนแรงงาน มีความสำคัญในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางการผลิตของชุมชนอันเป็นผลมาจากการผสมผสานกับภายนอกนี้สอดคล้องกับ บุญเทียน ทองประสาน (2531, 90-101) ที่กล่าวว่า เป็นวิธีการผลิตของชุมชนที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมของชาวบ้าน และมีวิวัฒนาการของตนเอง เมื่อวิธีการผลิตเปลี่ยนไปหรือพัฒนาไป วัฒนธรรมของชาวบ้านก็มีการเปลี่ยนหรือพัฒนาไปด้วย ที่เราเรียกว่า มีการผลิตซ้ำ (Reproduce) ขบวนการผลิตซ้ำทางด้านวัฒนธรรมมีอยู่ตลอดเวลา จนมาถึงปัจจุบันที่วิธีการผลิตและวัฒนธรรมภายนอกเข้าไปถึงหมู่บ้าน ก็เกิดการปะทะทำลายวัฒนธรรมของชาวบ้าน และกลายเป็นพัฒนาการของวิธีการผลิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านในประวัติศาสตร์ด้วย

ในด้านระบบความสัมพันธ์อันเป็นผลมาจากระบบคุณค่าดั้งเดิม ชุมชนมีความสัมพันธ์แบบแนวราบและการปกครองของชุมชน โดยผู้อาวุโสและหมอผีที่เป็นผู้นำทางความเชื่อ ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดและดำเนินต่อไปได้ สอดคล้องกับเสน่ห์ จามริก (อ้างถึงในฉัตรทิพย์ นาถสุภา : 2538, 205) ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมชุมชนมีความสำคัญต่อการปกครองตนเองของชุมชนท้องถิ่น และยังใช้ฐานะระบบคุณค่าในการรวมกลุ่มแบบดั้งเดิม คือ ใช้ความสัมพันธ์ของเครือญาติ ความเป็นชนเผ่า และความเป็นพี่น้องในการยึดโยงความสัมพันธ์อันดี มีผลถึงการสร้างสรรค์ มีการจัดระเบียบของชุมชนที่เกิดจากการผนึกกำลังของคนในชุมชน ซึ่งมีหน้าที่แตกต่างกันทั้งผู้อาวุโส ผู้นำทางราชการ เยาวชน สตรี กลุ่มศาสนา ผสมผสานกับพลังจากภายนอก เช่น หน่วยงานพัฒนาของรัฐ (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงบ้านแม่สาใหม่ กรมประมงสงเคราะห์) และองค์กรพัฒนาเอกชน (เครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมือง) โดยกระบวนการทางวัฒนธรรมชุมชนเป็นกลไกกำหนดการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีกฎระเบียบ ข้อตกลง และบทลงโทษที่ชัดเจนขึ้น แต่การปกครองตามความเชื่อก็ยังมีบทบาทในชุมชนอยู่ไม่น้อย ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองเป็นแบบรวมศูนย์อำนาจก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2528 : 66-75) ที่กล่าวว่า สังคมในปัจจุบันมีลักษณะซับซ้อนมาก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงมักจะจะเป็นผลมาจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกสังคมนั้นรวมกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนจะมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ตามธรรมชาติ

6.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษานี้พบว่า ในปัจจุบันนี้ชาวม้งบ้านแม่สาใหม่ ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเชิงอนุรักษ์มากขึ้นกว่าในอดีตอย่างเห็นได้ชัด

เนื่องจากชุมชนดังกล่าวตั้งอยู่ในบริเวณแหล่งต้นน้ำลำธาร ที่เรียกว่าเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1A ซึ่งไหลไปหล่อเลี้ยงถึงมีชีวิตในสังคม จากลักษณะดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะ เพื่อให้เป็นชุมชนที่ยั่งยืน และนำไปสู่สังคมที่ยั่งยืนในที่สุด ดังนี้

1. ชุมชนควรมีการอนุรักษ์ระบบคุณค่าในด้านความเชื่อเกี่ยวกับ "ป่าดงเข่ง" ที่ถือว่าเป็นสถานที่สิงสถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวชุมชนนับถือ ไว้ตลอดไป เนื่องจากเป็นความเชื่อที่มีส่วนอย่างยิ่งในการอนุรักษ์ผืนป่าต้นน้ำ เพื่อให้ชุมชนดังกล่าวและสังคมอื่น ๆ มีน้ำใช้อย่างยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์สัตว์ป่าไปในตัวอีกด้วย

2. คณะกรรมการหมู่บ้านในชุมชนควรมีมติในการห้ามมิให้มีการใช้ยาฆ่าแมลงในพื้นที่ทั้งหมดของชุมชน มิใช่เพียงห้ามเฉพาะพื้นที่เพาะปลูกที่อยู่ระหว่างต้นน้ำกับชุมชนเท่านั้น เพราะ

หากมิได้ห้ามใช้ยาฆ่าแมลงหรือสารเคมีที่มีพิษตกค้างในพื้นที่ที่อยู่ต่ำกว่าชุมชน ก็หมายถึง ชุมชนอื่นที่อยู่ในพื้นที่ที่ต่ำกว่าชุมชนบ้านแม่สาใหม่ จะต้องได้รับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น หากชุมชนไม่ใช้สารเคมีเพื่อการเพาะปลูกหรือใช้เพียงจำนวนน้อยแล้ว จะทำให้สังคมโดยรวมมีสุขภาพดี ไม่เจ็บป่วยง่าย และไม่ขัดแย้งกับชุมชนในพื้นที่ที่ต่ำกว่า นอกจากนี้ยังมีผลพลอยได้ที่ตามมาอีกคือ คุณภาพดินในชุมชนจะดีขึ้น เนื่องจากจุลินทรีย์ในดินไม่ถูกสารเคมีทำลาย ทำให้การทำการเกษตรได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจในอนาคตอีกด้วย

3. การเข้ามาส่งเสริมอาชีพจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชน ควรมีการศึกษาถึงวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชุมชนก่อนที่จะเข้ามาส่งเสริม อีกทั้งควรที่จะให้การฝึกอบรมชาวบ้านให้ทราบถึงข้อดี ข้อเสีย และผลกระทบที่จะตามมา อีกทั้งต้องเตรียมแนวทางการแก้ไขปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพื่อการแก้ไขปัญหาจะทำได้อย่างทันท่วงทีในที่สุด

4. การที่ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ เข้าถึงชุมชน เช่น มีไฟฟ้า มีถนน มีโรงเรียน ชุมชนควรจะมีการเลือกรับเอาเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การรับสื่อโฆษณาจากวิทยุ หรือโทรทัศน์ ชาวชุมชนควรใช้วิจารณญาณในการรับสื่อเหล่านั้น เนื่องจากสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบันเป็นเสมือนดาบสองคม หากใช้วิจารณญาณแล้ว วัฒนธรรมชุมชนจะไม่ถูกกระทบทาลงไปอย่างแน่นอน

ผู้ศึกษาเห็นว่า การที่ชุมชนจะคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ควรจะมีการเลือกรับปัจจัยภายนอก รวมทั้งวัฒนธรรมต่าง ๆ จากชุมชนเมืองที่เข้ามาภายในชุมชน ซึ่งมีทั้งวัฒนธรรมอันดีงาม และไม่ดีงาม เช่น ไม่เลือกรับเอาวัฒนธรรมที่เน้นด้านวัตถุนิยมมากเกินไปจนกระทั่งจะต้องทำลายทรัพยากรต่างๆ ภายในชุมชน โดยไม่สนใจว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับสังคมโดยรวม ดังนั้นชาวชุมชนจึงควรที่จะรับเอาวัฒนธรรมที่ดี เช่น เลือกรับเอากระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปัจจุบันกำลังได้รับการรณรงค์ส่งเสริมไปทั่วโลก เข้าเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวชุมชน หรือมีการสั่งสอนบุตรหลานกันต่อ ๆ ไป ควบคู่กับการสั่งสอนวัฒนธรรมและความเชื่อต่าง ๆ ของชุมชน

จากการที่ชุมชนบ้านแม่สาใหม่ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นชุมชนมั่งซึ่งถูกเพ่งเล็งจากหลายฝ่ายว่าเป็นผู้ทำลายป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติมาตลอด ดังนั้น การที่ชุมชนจะลบเลือนภาพพจน์เก่า ๆ จึงควรที่จะมีการนำเอารูปแบบและวัฒนธรรมที่ดีต่าง ๆ ที่ได้รับมาจากภายนอกชุมชน เข้ามาประยุกต์ใช้กับวัฒนธรรมและความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งความยั่งยืนของชุมชน และเพื่อสังคมโดยรวม